

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ «ΟΥΤΟΠΙΑ»
ΜΕ ΟΔΗΓΟ ΤΗΝ «ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΑ ΤΩΝ ΚΡΥΦΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ»
ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ

«Ουτοπία: Μπορεί, γιατί όχι: Μια εκδοχή ανάμεσα στις άλλες είναι κι αυτή, μόνο που έχει τις λιγότερες πιθανότητες. (...) Ας υπάρχει κι ένας που να διατηρεί το δικαίωμα να προσβλέπει σε αυτά που δεν υπάρχουν, αλλά θα έπρεπε και θα μπορούσαν να υπάρχουν».

(ΟΔ. ΕΛΥΤΗΣ, «Εν Λευκώ», σ. 345, 349).

Με αυτόν τον απόλυτο τρόπο αισθάνεται το ρόλο του ως αισθαντικού υποκειμένου και οριοθετεί τους στόχους του ως πνευματικού ανθρώπου και ως οδηγού ο ποιητής Οδυσσέας Ελύτης προκειμένου να καταστήσει εφικτό το ανέφικτο.

Προικισμένος με την ιδιαίτερη ενορατική λειτουργία του «ποιητή-προφήτη» και ζώντας «εξόριστος» σε μια άθλια πραγματικότητα ξέρει και μπορεί να οραματίζεται και να αγωνίζεται για την αναβίωση του «χαμένου θαύματος» που είναι μια υπόθεση κοινή για όλους μας. Κι' αυτό, γιατί έχει πεισθεί ότι «μας κατέχει όλους η δίψα να γνωρίσουμε το «θαύμα», να πιστέψουμε ότι το θαύμα υπάρχει και το μπορούμε, αρκεί να είμαστε έτοιμοι να το περιμένουμε»¹. Όμως ο ρόλος της πίστης είναι καθοριστικός σύμφωνα με τον ποιητή. Πρέπει να πιστέψουμε ότι «το θαύμα υπάρχει».

Σύμφωνα με έναν από τους πολλούς μελετητές του το σημαντικότερο για την ποίηση του Ελύτη είναι το θαύμα: «*Η λέξη σημαίνει την υπέρβαση των κοσμικών νόμων. Είναι γεγονός παράλογο και απίστευτο. Ωστόσο όταν κάποιος πιστεύει στο θαύμα, σημαίνει πως πιστεύει τα μάτια του πιο πολύ από τη λογική του. [...] Το θαύμα είναι ο θρίαμβος των αισθήσεων πάνω στη λογική. Αλλά προϋποθέτει τη λογική. Αλλιώς δε θα το αναγνωρίζαμε*»².

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Εν Λευκώ», 'Ικαρος, 11η έκδοση, σ. 13.

2. Νίκος Δήμου, Δοκίμια Ι, «Λογική και λόγος στον Οδυσσέα Ελύτη», Νεφέλη, σ. 65.

Ο ποιητής έχει από χρόνια πιστέψει στο θαύμα και γι' αυτό του έχει γίνει τρόπος ζωής. Το μπόρεσε επειδή αξιοποίησε με τον τρόπο του την ικανότητα που έχει να αισθάνεται «Τόσο εύλογο το Ακατανόητο», ίσως, γιατί εξαρχής έκλεισε μέσα του βαθιά την εντολή του «Σηματωρού».

«Εντολή σου, είπε, αυτός ο κόσμος
και γραμμένος μες τα σπλάχνα σου είναι.
Διάβασε και προσπάθησε και πολέμησε» είπε
«Ο καθείς και τα όπλα του» είπε»¹.

Κι ο αγώνας επίμονος και ανυποχώρητος συνεχίζεται εξήντα χρόνια τώρα και αποδίδει πλούσιους καρπούς. Ο ποιητής κατάκτησε την ικανότητα να αρθρώνει την ταυτότητά του διαβάζοντας τις «κρυφές συλλαβές» και δρέποντας τους σπάνιους καρπούς της υπερβατικής γνώσης:

«Εύγε, μου είπε, και ανάγνωση γνωρίζεις
και πολλά μέλλει να μάθεις
αν το Ασήμαντο εμβραθύνεις.

Και μια μέρα θά 'ρθεί βοηθός ν' αποκτήσεις»².

Σ' αυτό το ύστατο στάδιο, της απόκτησης βοηθών, έχει φτάσει από χρόνια ο ποιητής. Είναι απαραίτητοι οι βοηθοί στο βαρύ έργο που ανέλαβε, ν' αναστήσει το «χαμένο θαύμα». Είναι η αναγκαία προϋπόθεση, γιατί, όπως λέει ο λαός μας, ακόμη και στον παράδεισο δεν μπορεί να ζήσει κανείς μόνος του. Χωρίς την κοινωνία και την επικοινωνία η εξορία συνεχίζεται.

Έτσι ο ποιητής, υπακούοντας στην εντολή του «σηματωρού», αγωνίζεται με συνέπεια χρόνια προκειμένου να κάνει εφικτό το ανέφικτο για όλους μας:

«Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
και δε γίνεται Αυτοί χωρίς Εσένα
και δε γίνεται μ' αυτούς χωρίς Εσύ.
Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
και ανάγκη να τους αντικρίσεις
η μορφή σου αν θέλεις ανεξάλειπτη να'ναι
και να μείνει αυτή

.....
Αν αλήθεια κρατήσεις και τους αντικρίσεις, είπε,
η ζωή σου θ' αποκτήσει αιχμή και θα οδηγήσεις, είπε,
«Ο καθείς και τα όπλα του», είπε»³.

1. Νίκος Δήμου, «Το Άξιον Εστί», Ίκαρος, 11η έκδοση, σ. 13.

2. ό.π. σ. 17.

3. ό.π. σ. 23.

Αξιοποιώντας τα όπλα του ο ποιητής κατόρθωσε να τιμήσει την ελληνική πείση. Έπλασε μ' αυτή ένα αυθεντικό μόρφωμα του ελληνικού πολιτισμού, την καταξίωσε διεθνώς και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για να ζήσουμε σ' έναν κόσμο καλύτερο, χάρη στην Τέχνη. Σ' έναν κόσμο όπου ο άνθρωπος θα συνεννοείται με το Θεό, όπως κάνει ο ποιητής. Αυτός που έχει βεβαιωθεί ότι «το απώτερο, το μετά κάθε ιδιώτη μέλλον, αυτό είναι το δημόσιο» και γι' αυτό αγωνίζεται να κατακτήσουν οι άνθρωποι την απαραίτητη ποιότητα που «στηρίζει τους Θεούς»¹. Είναι κάτι που, όπως επισημαίνει, δεν «τόχουν κατακτήσει εγκαίρως [ούτε] οι ιερείς» και γι' αυτό «παιδεύεται άδικα η ανθρωπότητα»².

Κι αν οι διαπιστώσεις αυτές κλείνουν μέσα τους κάποια οίηση, είναι γιατί «η ποίηση είναι το άλλο πρόσωπο της Υπερηφάνειας».

Είναι γι' αυτό που στα πρώτα του βήματα ο ποιητής έμενε ανικανοποίητος από αυτό που χαρακτηριζόταν τότε ως ποίηση:

«Στα εννέα δέκατα των ποιημάτων που διάβαζα τότε» γράφει, «με απωθούσε κάτι που, ευγενικά θα το ονόμαζα απουσία περηφάνειας και διαφορετικά πτωχοπροδρομισμό, μιζέρια, μικρολογία και σε ύστατη ανάλυση, εύκολη φιλοσοφία»³.

Έτσι τράβηξε το δικό του δρόμο δημιουργώντας το δικό του πρόσωπο, τη δική του φωνή, το δικό του στίγμα μέσα στα ευρωπαϊκά γράμματα, αυτό που σήμερα ορίζεται μόνο με τ' όνομά του: «Ελύτης». Δε θέλησε να ενταχθεί στο «συρφετό» της εποχής του που στόχευε σ' ένα «φλύαρο και ανιαρό ρυθμοκόπημα»⁴, γιατί από νωρίς διέγινωσε ότι, όπως και «ο ήλιος γι' άλλους είναι μεταφυσική, [και] γι' άλλους περίπατος στο Ζάππειο», έτσι ακριβώς συμβαίνει και με την ποίηση.

Για τον ίδιο η ποίηση αποτέλεσε σκοπό της ζωής του, αλλά και το μέσον που θα διέσωζε σαν κιβωτός τις αξίες του λαού και της χώρας του. Κι έγινε ο θεματοφύλακας ενός πολιτισμού γηγενούς, που αναδύεται από τα σπλάχνα της φύσης και των ανθρώπων και αναπνέει τριγύρω μας, και επιβιώνει μέσα σε αυτό που ονομάζουμε ελληνική παράδοση:

1. Οδυσσέας Ελύτης, Τα δημόσια και τα ιδιωτικά», Εν Λευκώ, ό.π. σ. 351.

2. ό.π. σ. 350.

3. Οδυσσέας Ελύτης, «Το Χρονικό μιας δεκαετίας», Ανοιχτά Χαρτιά, Ίκαρος σ. 334.

4. ό.π. σ. 350. Εδώ ο Ελύτης καταδικάζει με τον τρόπο του αυτό που ο Καρυωτάκης σατίρισε πολύ πετυχημένα με το ποίημά του «Όλοι μαζί...». Η επισήμανση ενισχύεται από τη λέξη «συρφετός»: «Όλοι μαζί κινούμε, συρφετός, / γυρεύοντας ομοιοκαταληξία. / Μια τόσο ευγενική φιλοδοξία / έγινε της ζωής μας ο σκοπός. / Αλλάζουμε με ήχους και συλλαβές / τα αισθήματα στη χάρτινη καρδιά μας, / δημοσιεύουμε τα ποιήματά μας, / για να τιτλοφορούμεθα ποιητές». κλπ.

«Ένα εικόνισμα είναι κι αυτό το πελαγίσιο κομμάτι, που το ξύλο του έχει μαυρίσει από τους καπνούς παλαιών αγώνων, αλλά που το αγιωτικό του αναδίδει ακόμη Αναξίμανδρο...»¹, θα γράφει ζευγνύοντας με μοναδικό τρόπο τη φύση, τον άνθρωπο, τον παγανισμό και το χριστιανισμό. Όλα δηλ. τα στοιχεία που συνυφαίνουν τις ακατάλυτες ουσίες και γεννούν ποιητές σαν κι αυτόν, που αυτοορίζεται ως «ειδωλολάτρης που έτυχε άθελά του ν' αγγίξει από το άλλο μέρος τη χριστιανική αγιότητα»² αποκαλύπτοντας τη συνθετική του δύναμη, αυτή που συναίρει τις αντιθέσεις υπερβαίνοντές τες.

Οι γηγενείς ελληνικές αξίες κατέχουν στο ιδεολογικό σύμπαν του Ελύτη κυρίαρχη θέση. Η διάσωση, η προβολή και η βίωσή τους θεωρούνται αναγκαίες προϋποθέσεις για την ύπαρξη ενός καλύτερου κόσμου: «Α, ναι, ο κόσμος πρέπει να γίνει καλύτερος» γράφει στο «Χρονικό μιας δεκαετίας», για να συμπληρώσει αμέσως με μια δεύτερη, ωριμότερη σκέψη του, που βοηθά στην επιτυχία αυτού του στόχου: «Το πάν είναι οι ελληνικές αξίες»³.

Πρώτη και κορυφαία αξία του η ελληνική γλώσσα, πρώτη ύλη και βάθρο της εντοπιότητας της ελληνικής ποίησης, δίπλα στην άλλη μεγάλη πρωταρχική αξία της ελληνικής φύσης, τον τροφοδότη της υψηλής έμπνευσής του.

Πρόκειται για δυο αξίες που τις βλέπει σε μια ευτυχή σύζευξη, ως την «αλληλουχία των κρυφών νοημάτων». Και οι δυο πηγάζουν από την αρχή «της διαφάνειας που την υποστασιώνουν το φως και η θάλασσα της Μεσογείου (...) και θεμελιώνεται στην αναλογία που υπάρχει ανάμεσα στα φυσικά φαινόμενα και στα φαινόμενα του πνεύματος»⁴:

«στεριές μεγάλες που ένωσα
να μυρίζουν χρώμα όπως η νόηση»

κι αλλιώς: «Κάτι λίγο ψυχής μέσα στην άργιλλο»⁵.

Η φύση υποστασιώνεται στο έργο του σ' ένα νοούν υποκείμενο, που βγαίνει από τα σπλάχνα της γης και της παράδοσης του λαού του:

«Ιδού εγώ λοιπόν

ο πλασμένος για τις μικρές Κόρες και τα νησιά του Αιγαίου
ο εραστής των σκιρτημάτων των ζαρκαδιών
και η μύστης των φύλλων της ελιάς
ο ηλιοπότης και ακριδοκτόνος»⁶.

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Τα δημόσια και τα ιδιωτικά», Εν Λευκώ, ό.π. σ. 351.

2. Οδυσσέας Ελύτης, «Δήλωση του '66» ό.π. σ. 107.

3. Οδυσσέας Ελύτης, «Ανοιχτά Χαρτιά», ό.π. σ. 107.

4. Οδυσσέας Ελύτης, «Τα μικρά έψιλον», «Εν Λευκώ», σ. 303.

5. Οδυσσέας Ελύτης, «Το Άξιον Εστί», ό.π. σ. 16.

6. ό.π. σ. 27.

Είναι το ένα του στοιχείο. Το άλλο είναι η γλώσσα στη διαχρονική της εξέλιξη, την αρχαία, τη βυζαντινή και τη νεοελληνική:

«Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική

.....

Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου

.....

Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου με τα πρώτα-πρώτα Δόξα σοι.

.....

Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου με τα πρώτα λόγια του 'Υμνου»¹.

Όμηρος, Ρωμανός, Σολωμός. Τρεις σταθμοί-αναβαθμοί του ποιητικού φαινομένου που αποτελούν το υπέδαφός του, την ακριβή παρακαταθήκη από όπου αντλεί την πρώτη ύλη και τη συνισταμένη της αισθητικής του και της θεωρίας του για τη γλώσσα, που αναδύονται και οι δύο μέσα από την ελληνική φύση.

Το κεφάλαιο που αναγνωρίζει ως το σημαντικότερο για τον ελληνισμό ο Ελύτης είναι η γλώσσα του, που εμπεριέχει την ελληνική φύση και την ελληνική πολιτιστική παράδοση. Μιλώντας στο Δημαρχείο της Στοκχόλμης κατά την απονομή του βραβείου Nobel θα τονίσει ανάμεσα σε άλλα:

«Και ιδού που σήμερα βρίσκομαι στη Στοκχόλμη, με μόνο κεφάλαιο στα χέρια μου μερικές λέξεις ελληνικές. Είναι ταπεινές αλλά ζωντανές, αφού βρίσκονται στα χείλη ενός ολόκληρου λαού. Είναι ηλικίας τριών χιλιάδων χρόνων αλλά σαν να μόλις τις ανάσφραξε από τη θάλασσα (...) μέσ' απ' τα βότσαλα και τα φύκια μιας ακτής του Αιγαίου μέσα στο γαλάζιο και την απόλυτη διαφάνεια του αιθέρος. Είναι η λέξη ουρανός, είναι η λέξη θάλασσα, είναι η λέξη ήλιος και είναι η λέξη Ελευθερία. Τις καταθέτω με σεβασμό στα πόδια σας...»².

Έτσι και στη Σορβόνη, συνδέοντας στενά τη γλώσσα και την υψηλότερη πραγμάτωσή της, την ποίηση, θα εξειδικεύσει:

«Ένα θαύμα που το γέννησε η ποίηση. Δηλαδή πάλι οι λέξεις, αλλ' αυτή τη φορά τοποθετούμενες κατά τέτοιο τρόπο που να συλλαμβάνουν εκείνο που μας υπερβαίνει.

Και μήπως τι άλλο είναι η ποίηση; Ένα κυνήγι ατέρμονο που άρχισε πριν διόμισυ χιλιάδες χρόνια, κάπου εκεί στη μέση της θάλασσας του Αιγαίου, όταν ο Αρχίλοχος από την Πάρο και η Σαπφώ στη Λέσβο, με λέξεις ελληνικές εγκαινίαζαν μια καινούρια τέχνη, εκείνη που εξακολουθούμε ως τις μέρες μας να ονομάζουμε «λυρική ποίηση»³. Και αποδίδοντας ταπεινά τα τροφεία στους λαμπρούς δασκάλους του είδους θα συμπληρώσει ο ποιητής:

1. ό.π. σ. 28.

2. Οδυσσέας Ελύτης, «Τα μικρά έψιλον» Εν Λευκώ, ό.π. σ. 276.

3. ό.π. σ. 282.

«Αν δικαιούμαι να υπερηφανεύομαι για κάτι, αλήθεια, είναι μόνον γι' αυτό. Ότι γεννήθηκα στον ίδιο χώρο και χρησιμοποίησα τις ίδιες λέξεις μ' εκείνους. Λέξεις που θα τις έλεγε κανείς κνανές που ευωδιάζουν ακόμη την αρμύρα των θαλασσόχορτων»¹.

Από αυτή τη στενή και άρρηκτη διαπλοκή γεννιέται η «βαθύτερη δύναμη των αναλογιών που συνέχει τα παραμικρά με τα σπουδαία ή τα καίρια με τα ασήμαντα και διαμορφώνει κάτω από την κατατεμαχισμένη των φαινομένων επιφάνεια, ένα πιο στερεό έδαφος, για να πατήσει το πόδι μου- παραλίγο να πώ η ψυχή μου»².

Η ποίηση, σύμφωνα με τον Ελύτη, είναι σύμφυτη με τη γενναιότητα επειδή περιέχει την περηφάνεια, η οποία συγκροτεί την ταυτότητα του αληθινού ποιητή και διασώζει την ευφύια του και το ασυμβίβαστο του χαρακτήρα του. Γι' αυτό και η ποιητική περικλείει την επαναστατική δυναμική «που τρέπει σε φυγή το σύνολο των αστών και ένα μέρος των επαναστατών, που όλα τα 'καψαν μείον τον καθωσπρεπισμό», επισημαίνει³.

Έτσι ο Ελύτης με όπλο του τον επαναστατικό και απελευθερωτικό λόγο της ποίησης - «ο καθείς και τα όπλα του»- που είναι πηγή αθωότητας και γεμάτη από επαναστατικές δυνάμεις, αγωνίζεται μέσα σ' έναν κόσμο, अपαράδεκτο για τη δική του συνείδηση, για να φτάσει στην αποκάλυψη της βαθύτερης πραγματικότητας. Εκείνης που έχει ως στόχο και τέρμα την Ελευθερία, την αντίθετη προς κάθε εξουσία, και τη Δικαιοσύνη που ταυτίζεται με το απόλυτο φως. Αγωνίζεται να φτάσει στην υπέρβαση που οδηγεί στην πραγμάτωση της «ουτοπίας».

Στον αγώνα του αυτό κατευθύνει τα βήματά του και δίνει νόημα στον κόσμο του ο νοητός ήλιος της δικαιοσύνης. Είναι ο σηματορβός των αληθινών ποιητών που σφυρηλατούν την ουσία και τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού πολιτισμού, τη μεγαλύτερη ελληνική συμβολή, στη μέλλουσα ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Η τέχνη, και ξεχωριστά η ποίηση, με τα μεγάλα της αναστήματα θεμελιώνει ολόκληρο τον αρχιτεκτονικό σκελετό που κρατάει τον κόσμο μας «πάνω από τη βία, πάνω από τη δύναμη της ύλης και του αριθμού»⁴.

Και όλα αυτά είναι κατορθωτά, κατά τον ποιητή, επειδή η ποίηση από την εμφάνισή της στον κόσμο έδωσε και κέρδισε τη μάχη της αφιλοκέρδειας. Μια αντίληψη και μια συμπεριφορά που οδηγεί στην κατάκτηση τη ιδιόμορφης ελευθερίας που βρίσκεται στη βάση όσων ονομάζομε πνεύμα,

1. ό.π. σ. 39. Η υπογράμμιση δική μου.

2. ό.π.

3. ό.π. σ. 300.

4. Οδυσσέας Ελύτης, Σύντομη αντιφώνηση στην ΑULA του Πανεπιστημίου της Ρώμης», Εν Λευκώ, σ. 302.

έρευνα, επιστήμη, μεταφυσική και συνιστούν τα άγια των αγίων του πολιτισμού μας.

«Ελευθερία και γλώσσα» ήταν τα μεγάλα αιτήματα του Σολωμού. Αυτά παραμένουν επιτακτική ανάγκη και ζητούμενα και για την εποχή μας, κατά τον Ελύτη. Είναι γι' αυτό που ο αγώνας του για την ελληνική γλώσσα είναι ανυποχώρητος. Ξέρει ότι η ιδιαιτερότητα της ψυχής του λαού μας πλάθεται από τη συνεργασία και την αλληλεπίδραση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής φύσης, των δυο ύψιστων αξιών στο ιδεολογικό του σύμπαν.

Γι' αυτό ακριβώς, και απαντώντας στον Laurence Durrel ο οποίος, εξαιρώντας το Σεφέρη, απέδιδε στους άλλους Έλληνες ποιητές ελλαδικό πνεύμα (με τη βαλκανική έννοια), επισημαίνει και επαίρεται ότι ακριβώς εκεί εντοπίζεται η ιδιαιτερότητα της αξίας της ελληνικής ποίησης. Γιατί αυτή η «ελλαδικότητα» συνιστά τη μοναδικότητά της, το δακτυλικό της αποτύπωμα, και μια ευκαιρία να μπορέσουν οι διανοητές της Δύσης να κρίνουν το ειδικό βάρος του δικού τους πολιτισμού έχοντας ως λυδία λίθο αυτού του είδους την ελληνική ποίηση.

Κατά τον Ελύτη, το μέγα επίτευγμα της σύγχρονης ελληνικής ποίησης συνίσταται στο ότι «ο [ελληνικός] λαός στηριγμένος στην ίδια γλώσσα και στην ίδια φύση πέτυχε, παρά τις δυσμενείς γι' αυτόν συνθήκες, να διαμορφώσει τα ισόποσα των αρχαίων επιτευγμάτων μέσα στη σύγχρονη πραγματικότητα». Γι' αυτό και κατά την άποψη του Ελύτη η μεγάλη αρετή του Σεφέρη δεν είναι ο κοσμοπολιτισμός του, αλλά το ότι αντιστάθηκε και «ότι δε φράγκεψε, αλλ' αφέθηκε να σιγοκαίγεται από τον καημό της Ρωμιοσύνης»¹.

Την άποψή του αυτή την τεκμηριώνει ο Ελύτης επισημαίνοντας την ιδιαιτερότητα του ελληνικού ρεαλισμού της κλασικής εποχής και την μεταβατικότητα της βυζαντινής τέχνης και ποίησης, που πηγάζουν από μια αντίληψη για τη ζωή και τον κόσμο που βρίσκεται στους αντίποδες εκείνης που στηρίζει ο εγκεφαλισμός και η λογικοκρατία της δυτικής διάνοησης, και επικαλείται ως απόδειξη το φαινόμενο του σοσιαλιστικού ρεαλισμού που ήταν η άρνηση της τέχνης, γιατί κατά τον Ελύτη η Τέχνη γεννιέται και ευδοκιμεί, όταν «ο έρωτας και το όνειρο συμβασιλεύουν»².

Ο ποιητής έχει κατανοήσει από τον καιρό που εμφανίστηκε στα γράματά μας αυτή την προϋπόθεση, γι' αυτό και ο έρωτας και το όνειρο συμβασιλεύουν στην ποίησή του, όπως και γενικότερα στο έργο του. Η σύζευξη φύσης και γλώσσας, των συστατικών στοιχείων του ελληνικού πολιτι-

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Πάνω σε μια φράση του Lawrence Durrel Εν Λευκώ, σ. 340.

2. ό.π. Η υπογράμμιση δική μου.

σμού, οδήγησε τον Ελύτη στη διατύπωση μιας ιδιότυπης αισθητικής που βασίζεται στη διεισδυτική του σκέψη και την ποιητική του ενόραση. Την παραθέτω όπως τη σταχυολογώ στο έργο του, όπου αναφερόμενος στην αξία γλώσσα που πηγάζει από τη χρήση και την πραγμάτωση της παράδοσης, την οποία μετουσιώνει και ενσωματώνει μέσα της, την ορίζει ως εξής:

«Είναι μια γλώσσα με πολύ αυστηρή γραμματική που την έφκιασε μόνος του ο λαός, από την εποχή που δεν πήγαινε ακόμη στο σχολείο. Και την τήρησε με θρησκευτική προσήλωση κι αντοχή αξιοθαύμαστη, μέσα στις πιο δυσμενείς εκατονταετίες».

Και σ' άλλο χωρίο διατυπώνει την πίστη του χωρίς δισταγμό:

«Θέλω να πιστεύω (...) ότι η πολυαιώνια παρουσία του ελληνισμού πάνω στα δώθε ή εκείθε του Αιγαίου χώματα έφτασε να καθιερώσει μια ορθογραφία, όπου το κάθε ωμέγα, το κάθε ύψιλον, η κάθε οξεία, η κάθε υπογεγραμμένη δεν είναι παρά ένας κολπίσκος, μια κατωφέρεια, μια κάθετη βράχου πάνω σε μια καμπύλη πρύμνης πλεύμενου, κυματιστοί αμπελώνες, υπέρθυρα εκκλησιών, άσπρα και κοκκινάκια, εδώ κι εκεί, από περιστεριώνες και γλάστρες με γεράνια»¹.

Είναι εδώ ολοφάνερο πόσο καταξιώνεται από τον χαρισματικό του «αλληλουχία των κρυφών νοημάτων». Η γλώσσα τού είναι η ζωτική ανάγκη για να επιβιώσει. Ο εραστής του απολύτου ποιητής, με τη θαυμαστή γεωμετρία των ποιητικών του συλλήψεων και την αρμονία των γλωσσικών του επιτευγμάτων έπλασε τον εαυτό του από την ελληνική γλώσσα. Είναι ο ίδιος η γλώσσα του. Γι' αυτό και αντιδρά άμεσα και συναισθηματικά στην όποια βέβηλη επέμβαση πάνω στη γλώσσα. Είναι ο θεματοφύλακός της, ο εντεταλμένος φρουρός της «αξίας» της. Όσα γράφει είναι περισσότερο από αποκαλυπτικά:

«Απλώς δεν ανέχομαι τις ανορθογραφίες. Με ταράζουν. Νιώθω σαν ν' ανακατώνονται τα γράμματα στο ίδιο μου το επώνυμο, να μην ξέρω ποιος είμαι, να μην ανήκω πουθενά». και συμπληρώνει όλος περίσκεψη: «Τόσο πολύ αισθάνομαι (επισημαίνω τη λέξη) να είναι η ζωή μου συνυφασμένη μ' αυτήν την «υδρογεία λαλιά» που δεν είναι παρά η οπτική φάση της ελληνικής λαλιάς, της ικανής με τη διπλή υπόσταση να ομιλεί και να ζωγραφίζει»².

Όσο για το βιασμό της γλώσσας, και κατ' επέκταση και το βιασμό του λαού, που επιχειρείται με τις έξωθεν παρεμβάσεις, είναι πικρός και ωμός:

1. Οδυσσεύς Ελύτης, «Τα δημόσια και τα ιδιωτικά», Εν Λευκώ, σ. 340. Η υπογράμμιση δική μου.

2. ό.π.

«Ὡσπου ἤρθαμ' εμεῖς» (μετριοπαθῶς καταφεύγει στο πρώτο πλυθυντικό αναλαμβάνοντας και το μερίδιο της ευθύνης που του αναλογεί) με διπλώματα και τους νόμους να τον βοηθήσουμε. Και σχεδόν τον αφανίσαμε.

Από το ένα μέρος του φάγαμε τα κατάλοιπα της γραφής του και από το άλλο του ροκανίσαμε την ίδια του την υπόσταση, τον κοινωνικοποιήσαμε, τον μεταβάλαμε σ' έναν μικροαστό που μας κοιτάζει απορημένος απο κάποιο παραθυράκι κάποιας πολυκατοικίας του Αιγάλεω»¹.

Είναι η σύγχρονη εκδοχή του φόβου του Σολωμού, όπως διατυπώνεται στον επίλογο του «Διαλόγου»: «Μου πονεί η ψυχή. Οι δικοί μας χύνουν το αίμα τους αποκάτου απο το Σταυρό για να μας κάνουν ελεύθερους και τούτος και όσοι του μοιάζουν πολεμούν, δια ανταμοιβή, να τους σηκώσουν τη γλώσσα τους»³.

Όμως ο ποιητής δε συμβιβάζεται ούτε υποκύπτει, γιατί πιστεύει στη δύναμη και τη ζωτικότητα της ενσωματωμένης παράδοσης που την εγκιβωτίζει και τη διασώζει η γλώσσα: «που εξακολουθεί αθόρυβα όσο και δραστικά, παρά τις «άνωθεν επεμβάσεις», να εισχωρεί ολοένα μέσα στην ιστορία και μέσα στη φύση που τη γέννησαν, έτσι ώστε να μετατρέπει τεράστιες ποσότητες παρελθόντος χρόνου σε παρόν»³. Απόδειξη, θα συμπληρώνα, τα κορυφαία επιτεύγματα του ελληνικού ποιητικού λόγου και, φυσικά, και δικαιοματικά, το έργο του ίδιου του ποιητή, που αποτελεί κατά γενική παραδοχή αγλάνισμα των Ελληνικών Γραμμάτων.

Η φωνή του ποιητή, σταθερή και νηφάλια, όπως στο «προφητικό», με μια βεβαιότητα που αποπλίζει, επισημαίνει αισιόδοξα: «Είτε το θέλουμε είτε όχι έχει δημιουργηθεί σιγά, σιγά μέσα στους αιώνες, με τη συνεχή άσκηση και πρακτική ένα σταθερό απόθεμα, ένα Ταμείον από έργα τέχνης και έργα των γραμμάτων, που δεν υπόκεινται όπως τα νομίσματα και ας είναι φορείς αξιών- στον κίνδυνο της αχρήστευσης ούτε του πληθωρισμού»⁴.

Μακρυγόρησα με την αναφορά μου στην κατ' εξοχήν ελληνική πολιτιστική αξία της ελληνικής γλώσσας, γιατί πρόκειται για την πρωταρχική αξία που αναγνωρίζει ο ποιητής και γιατί αυτή εγκλείει και διασώζει ως λόγος, έκφραση του ψυχισμού και της ταυτότητας του λαού μας, τις υπόλοιπες ελληνικές πολιτιστικές αξίες, όπως την αξία της «Δημοκρατίας όπως έφτασε ν' αποκτήσει τη μέγιστη καθαρότητά της στα χρόνια του

1. ό.π.

2. Δ. Σολωμός, «Άπαντα (ο Διάλογος) Βασική Βιβλιοθήκη, αρ. 15, σ. 171.

3. Οδυσσέας Ελύτης, Εν Λευκώ, σ. 340.

4. Οδυσσέας Ελύτης, «Τα μικρά Έψιλον», Εν Λευκώ, σ. 304.

Περικλή, το Χριστιανικό πνεύμα που ήρθε να επικαθήσει σε ό,τι άξιο είχαμε κληρονομήσει από τους αρχαίους καιρούς» κι ακόμη το ήθος του λαϊκού πολιτισμού, δηλαδή την ευγένεια και την καλαισθησία του παράγουν οι λαοί «ακόμη και κάτω από τις πιο δυσμενείς και βάνανυσες συνθήκες, όπως ο δικός μας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπου το παραμικρό κεντητό πουκάμισο, το πιο φτηνό βαρκάκι, το πιο ταπεινό εκκλησιάκι, το τέμπλο, το κιούπι, το χράμι, όλα τους αποπνέανε μιαν αρχοντιά κατά τι ανώτερη των Λουδοβίκων»¹.

Περικλείει ακόμη τις ψυχικές αρετές του λαού μας, όπως την ευθύτητα, την οξύνοια, την αλληλεγγύη, την καθαρότητα της σκέψης του, «που μαρτυρούν κοιτάσματα χρυσού στο προγονικό υπέδαφος»².

Δίκαιος όμως ο ποιητής, δεν ξεχνάει και τις αδυναμίες, το σαράκι της διχόνοιας και του κομματισμού, το δόλιο τρόπο διαβουκόλησης των απλών ανθρώπων που προσφέρουν και διαιώνίζουν οι πολιτικές παρατάξεις, στοιχεία που απαρτίζουν ένα άλλο σύνολο αρνητικών όμως αξιών, σύμφυτων θάλεγε κανείς με τη φύτρα του λαού μας.

Διαπίστωση του ποιητή είναι ότι όλες οι θετικές αξίες δεν ευδοκιμούν στο συλλογικό επίπεδο, όπου κυριαρχεί ο πολιτικός λόγος με χαρακτηριστικά του τη φτήνεια και τη χωρίς αντίκρουσμα μακρυγορία. Εκεί όπου με άλλοθι τις αξίες βγαίνουν στο προσκήνιο «άνθρωποι του χρηματιστηρίου που ανεβοκατεβαίνουν στην Κόλαση όπως στο σπίτι τους» κι όπου πολεμώντας για υπέρτατες αξίες, όπως π. χ. η κοινωνική δικαιοσύνη, ανακαλύπτεις ότι πορεύεσαι «μ' έναν συρφετό ανθρώπων που δεν έχουν τη δική τους σκέψη, αλλά την περιμένουν από τον καθοδηγητή τους»³, όπου τα κοινά δεν καθαγιάζονται πρώτα μέσα στο άδυτο του ιδιώτη ώστε να γίνουν κανόνες ζωής για όλους με το ίδιο ήθος και την ίδια δύναμη.

Ο λόγος αυτής της κακοδαιμονίας, εντοπίζεται στο γεγονός ότι δεν έγινε ακόμη δυνατό να διακρίνει ο καθένας «πού κείται το καίριο», το οποίο, σύμφωνα με τον ποιητή, «κείται πέραν του ατόμου με τη διαφορά ότι αν δεν ολοκληρωθεί κανείς σαν άτομο, αδυνατεί να το υπερβεί»⁴.

Παρόλες λοιπόν τις αρετές του λαού μας που αξιόθιγχε να φτάσει ως τις Κοινότητες, τελικά δεν κατόρθωσε να «οδηγηθεί μέχρι το ιδιότυπο, κομμένο στα μέτρα της χώρας μας πολίτευμα, όπου το κοινόν αίσθημα θα συνέπιπτε με εκείνο των αρίστων»⁵.

1. Οδυσσέας Ελύτης, «Τα δημόσια και τα ιδιωτικά», Εν Λευκώ, σ. 346.

2. ό.π. σ. 344.

3. ό.π. σ. σ. 344.

4. ό.π. σ. 341.

5. ό.π. σ. 347.

Είναι γι' αυτούς όλους τους λόγους που το θαύμα παραμένει ανέφικτο.

Ο ποιητής επιβεβαιώνοντας την προσήλωσή του στο ελληνικό σύστημα αξιών και τον γηγενή τρόπο σκέψης επισημαίνει και προσθέτει το ρόλο και την ευθύνη της ορθολογιστικής θεότητας εξ αιτίας της οποίας ο σύγχρονος άνθρωπος έχει οδηγηθεί στο «έσχατο άκρο του παραλογισμού, και παραδέρνει μέσα στην ανία, και τις μηδενισμένες από τον πληθωρισμό αξίες»¹.

Οι συνέπειες αυτής της στρέβλωσης είναι ορατές στα «νεοφανή δεινά που μας κατατρύχουν»: το άγχος, την τρέλα, το κενό, το μηδέν, την απόγνωση, επειδή μας διέφυγε «η μόνη αληθινή πραγματικότητα», δηλ. η ύπαρξη «του αόρατου σπέρματος που κρύβει μέσα όλες τις βαθύτερες δυνάμεις του ανθρώπου να ξεπεράσει τον εαυτό του»². Και η μόνη πραγματικότητα, ο αληθινός άξονας της ζωής, είναι ο έρωτας που μετρά την απόκλιση μας από τη Γη και την έφεσή μας και την ικανότητά μας ν' αναζητήσουμε τον Παράδεισο.

Ο ποιητής έχοντας επισημάνει τις αιτίες, μπορεί να προτείνει και τον τρόπο θεραπείας από τη σύγχρονη κακοδαιμονία. Γι' αυτό και είναι αισιόδοξος και μπορεί να προσβλέπει στο θαύμα. Πιστεύει στην υπέρβαση της πραγματικότητας. Δεν αμφιβάλλει ότι ο άνθρωπος θα στρσφεί και πάλι προς την ουσιαστική αλήθεια, όταν τα αισθήματα ξαναβρούν τη χαμένη τους αγιότητα. Όταν αναφανεί ο άξιος καλλιτέχνης που αποστραγγίζοντας όλο το απόθεμα του θυμητικού μας, θα στήσει το μνημείο του «άγνωστου ιδιώτη». Ο Καλλιτέχνης αυτός πρέπει να αντλεί βαθιά από τις ρίζες της παράδοσής μας.

Σύμφωνα με τον ποιητή ο άξιος αυτός Καλλιτέχνης πρέπει να βγαίνει «από την κυανή, τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και ν' αντανakλά όλο το φως πάνω στην πίσσα της Ευρώπης, που θάβουμε σήμερα εν όψει μιας άλλης που μοιάζει να γεννιέται. Χωρίς διάκριση πάνω στους μέλανες δρυμούς στα τέρατα της Chartres και του Duomo, τους Καρτέσιους και τους Καλβίνους, τους Καντ, τους Μαρξ, τον Πάπα-Θεός σχωρέσει τους»³.

Τότε βλέπει ο ποιητής να φθάνει το πλήρωμα του χρόνου για την αναβίωση του «χαμένου θαύματος». «Τότε που θα ξανασκύψει ο άνθρωπος με αληθινή αγνότητα προς το συνάνθρωπό του και θα προφέρει μεγαλόφωνα λόγια λατρείας:

«Φως της Αγάπης! Κι επί νεκρών ακόμη λάμπεις τον χρυσό σου!»⁴.

1. δ.π. σ. 204.

2. δ.π.

3. δ.π. σ. 352.

4. δ.π. σ. 205-206.

Τότε μόνο ζώντας μέσα στο θαύμα, κατ' το παράδειγμα του ποιητή, κατακτώντας δηλαδή την «ουτοπία», θα μπορεί ο καθένας μας δικαιοματικά να επαναλάβει και τα λόγια του ολοκληρώνοντας τον κύκλο του:

«Σε χώρα μακρινή κι αναμάρτηση τώρα πορεύομαι

.....

Όπου αγνός θα περπατήσω

ο νικήσαντας τον Άδη και τον Έρωτα σώσαντας»¹.

.....

Ίδού, ας ακολουθήσουμε τα βήματά του.

«Άξιον εστί το τίμημα».

---

1. Οδυσσέας Ελύτης, Το Άξιον Εστί, ό.π. σ. 70.

